

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РАННЬОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ВІДХИЛЕННЯМИ У РОЗВИТКУ

Sokolova A.B. Modern approaches to the early comprehensive help to children with developmental disabilities / A.B. Sokolova // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 283–292

Г.Б. Соколова. Сучасні підходи до ранньої комплексної допомоги дітям з відхиленнями у розвитку. У статті здійснено науково-теоретичний аналіз вивчення процесу надання ранньої комплексної допомоги дітям з відхиленнями у розвитку. Зазначено, що проблема ранньої комплексної реабілітації та соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями здоров'я в суспільство є нині надзвичайно актуальною в галузі охорони здоров'я та в галузі освіти. Відзначено, що дослідники розглядають ранню комплексну допомогу дитині з відхиленнями у розвитку, як сукупність системи соціальної підтримки, охорони здоров'я та спеціальної освіти. Наведено дані вчених, які доводять, що вік від народження до 3-х років є періодом стрімкого та

інтенсивного первинного формування якостей і властивостей особистості, які слугують надалі фундаментом для придбання будь-яких компетенцій. Саме в перші роки життя дитини існують унікальні можливості для корекції порушень розвитку, те, що буде упущено в цей сензитивний період, надолужити надалі важко або зовсім неможливо. Тому, ми можемо відзначити наскільки вагомим є розгляд раннього психолого-педагогічного супроводу дитини перших років життя з відхиленнями у розвитку як пріоритетного напрямку в створенні нової ланки в системі спеціальної освіти - раннього виявлення та ранньої корекційної допомоги дитині, та підтримки її родини.

Багатоаспектний аналіз літературних джерел та вивчення досвіду існуючої практики ранньої допомоги в освітніх і медичних установах дають підставу стверджувати, що, незважаючи на наявність наукових досліджень, методичних розробок в області ранньої допомоги, ще недостатньо розкрита проблема індивідуального підходу в психолого-педагогічному консультуванні дитини з відхиленнями в розвитку і її сім'ї.

Вищесказане дозволяє розглядати проблему удосконалення надання ранньої допомоги дітям з відхиленнями у розвитку та їх батькам як актуальну в області спеціальної педагогіки та психології.

Також, у статті, викладені основні тенденції надання ранньої допомоги дітям з обмеженими можливостями здоров'я в місті Одеса.

Ключові слова: діти з обмеженими можливостями здоров'я, рання комплексна допомога, психолого-педагогічний супровід.

Соколова А.Б. Современные подходы к ранней комплексной помощи детям с отклонениями в развитии. В статье осуществлен научно-теоретический анализ изучения процесса оказания ранней комплексной помощи детям с отклонениями в развитии. Обозначено, что проблема ранней комплексной реабилитации и социальной адаптации детей с ограниченными возможностями здоровья в общество является в настоящее время чрезвычайно актуальной в области здравоохранения и в области образования. Отмечено, что исследователи рассматривают раннюю комплексную помощь ребенку с отклонениями в развитии, как совокупность системы социальной поддержки, охраны здоровья и специального образования. Приведены данные ученых, которые доказывают, что возраст от рождения до 3-х лет является периодом стремительного и интенсивного первоначального формирования качеств и свойств личности, которые служат в дальнейшем фундаментом для приобретения любых компетенций. Именно в первые годы жизни ребенка существуют уникальные возможности для коррекции нарушений развития, поэтому то, что будет упущено в этот сензитивный период, наверстать в дальнейшем трудно

или совсем невозможно. Поэтому столь значимо рассмотрение раннего психолого-педагогического сопровождения ребенка первых лет жизни с отклонениями в развитии как приоритетного направления в создании нового звена в системе специального образования - раннего выявления и ранней коррекционной помощи ребенку и поддержки его семьи.

Многоаспектный анализ литературных источников и изучение опыта существующей практики ранней помощи в образовательных и медицинских учреждениях дают основание утверждать, что, несмотря на наличие научных исследований, методических разработок в области ранней помощи, еще недостаточно раскрыта проблема индивидуального подхода в психолого-педагогическом консультировании ребенка с отклонениями в развитии и его семьи.

Вышесказанное позволяет рассматривать проблему совершенствования оказания ранней помощи детям с отклонениями в развитии и их родителям как актуальную в области специальной педагогики и психологии.

Также, в статье, изложены основные тенденции предоставления ранней помощи детям с ограниченными возможностями здоровья в городе Одесса.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями здоровья, ранняя комплексная помощь, психолого-педагогическое сопровождение.

Постановка проблеми. На сучасному етапі модернізації системи спеціальної освіти, одним з основних завдань, є пошук оптимальних моделей організації допомоги дітям з різним рівнем психофізичного розвитку. Реалізація цього завдання можлива через систему раннього виявлення та ранньої допомоги дітям з відхиленнями у розвитку. Це особливо важливо у зв'язку з тим, що за останні десятиліття в Україні різко зросла кількість дітей, які потребують комплексної психолого-медико-педагогічної та соціальної підтримки.

Аналіз останніх досліджень. Дослідники розглядають ранню комплексну допомогу дитині з відхиленнями у розвитку, як сукупність системи соціальної підтримки, охорони здоров'я та спеціальної освіти. Така позиція базується на культурно-історичній теорії Л.С. Виготського і його наукової школи, представники якої довели унікальність перших років життя дитини для її розвитку.

Вченими доведено, що вік від народження до 3-х років є періодом стрімкого та інтенсивного первинного формування якостей і властивостей особистості, які слугують надалі фундаментом для придбання будь-яких компетенцій.

Будучи сензитивним до зовнішнього впливу, цей вік відіграє особливу роль у розвитку дитини, створює сприятливі умови для

виникнення психологічних новоутворень, що визначають формування її пізнавальної та особистісної сфери (Л.С. Виготський, Л.А. Венгер, О.В. Запорожець, Д.Б. Ельконін та ін.).

Вищесказане дозволяє розглядати проблему удосконалення надання ранньої комплексної допомоги дітям з відхиленнями у розвитку та їх батькам, як актуальну в області спеціальної педагогіки та психології.

Мета статті - науково-теоретичне обґрунтування процесу ранньої комплексної допомоги дітям з відхиленнями у розвитку.

Для досягнення мети дослідження були представлені наступні завдання - проаналізувати спеціальну літературу для визначення теоретичних основ, щодо надання ранньої комплексної допомоги дітям перших років життя з відхиленнями у розвитку, а також вивчити практику надання ранньої допомоги дітям з обмеженими можливості здоров'я в місті Одеса.

Виклад основного матеріалу. Система заходів, спрямованих на взаємодію з дітьми віком від народження до трьох років, які мають проблеми в розвитку, в сучасній науці і практиці позначається як «рання допомога». Рання допомога передбачає широкий спектр довготривалих послуг, орієнтованих на всю сім'ю дитини з відхиленнями у розвитку що здійснюються в процесі узгодженої діяльності «команди» фахівців різного профілю.

У країнах Європи, США та Канади при всій поширеності і стійкості основних ознак поняття «рання допомога» або «раннє втручання» («early intervention»), багато років не припиняються дискусії про його найважливіші сутнісні характеристики. Дослідники виділяють різні його аспекти (в залежності від різних наукових шкіл і підходів, від того чи іншого історичного періоду). На етапі виникнення і початкового становлення, рання допомога розглядалася як комплекс служб з медико-соціального та психолого-педагогічного обслуговування дітей дитячого та раннього віку (J.H. Cooper [7]).

Пізніше це поняття розширюється і доповнюється, і вже С.Д. Dunst [8] визначає ранню допомогу як комплекс послуг соціальних мереж, що забезпечують підтримку сімей з маленькими дітьми і впливають цілеспрямовано і / або побічно на функціонування сім'ї і дитини в цілому.

З ним солідарні J.P. Shonkoff [12] і S.J. Meisels [11], які розглядають ранню допомогу як багатовимірну і ієрархічно організовану систему, що складається з мультидисциплінарних служб для дітей від народження до 5 років і націлену на виконання наступних завдань: сприянню здоров'ю та добробуту дітей; мінімалізації затримок розвитку у дітей дитячого, раннього та дошкільного віку; сприянню повноцінному батьківству та сімейному функціонуванню в цілому; запобіганню

можливих порушень, зменшення наявних або формуючих відхилень в розвитку у дитини.

Р.А. McWilliam [10] вважає, що більш переважно розглядати ранню допомогу не як набір служб і послуг, а як систему наданих ресурсів (термін «ресурси» розуміється дуже широко і включає в себе майно сім'ї, фінансову допомогу, надання обладнання, соціальної, медичної та інших видів допомоги, до яких сім'я потенційно може отримати доступ) у зв'язку з тим, що такий підхід дозволяє розглядати не тільки служби, а й усі компоненти життя сім'ї.

Кінець минулого і початок нинішнього століття затвердили уявлення про ранню допомогу як про складову частину сімейно-центрованого підходу в здійсненні психосоціальної допомоги.

На основі цього підходу М.І. Guralnick [9] формулює своє визначення ранньої допомоги: «Рання допомога найкращим чином може бути визначена як система, створена для підтримки сімейних патернів взаємодії, що найбільш сприяють розвитку дитини».

М. Pretis [11] розуміє ранню допомогу як міждисциплінарну, цілісну діяльність, спрямовану на підтримку дитини та її сім'ї, здійснювану в природному середовищі спеціально підготовленими фахівцями.

Таким чином, для соціальних сфер країн Європи та США поняття «рання допомога» має велику кількість варіативних характеристик і різноманітних значень, що вимагають уточнення та обґрунтування.

В останні роки російськими вченими проведені науково-теоретичні і прикладні дослідження з надання ранньої диференційованої допомоги дітям з різними відхиленнями у розвитку: дітям дитячого віку (Є.Ф. Архіпова, М.І. Дунайкін, С.Б. Лазуренко, Ю.А. Разенкова), з порушеннями слуху (Л.А. Головчиць, Л.М. Кобріна, Е.І. Леонгард, Т.В. Миколаєва, Т.В. Пелимська і Н.Д. Шматко), з порушеннями зору (М.Е. Вернадська, О.В. Парамей, Л.І. Фільчикова); дітям з органічними ураженнями ЦНС (Є.А. Єкжанова, А.В. Закрепіна, Є.М. Ішмуратова, Г.А. Мішина, Л.В. Проніна, Є.А. Стребелева); з руховими порушеннями (Е.В. Козлова, О.Г. Приходько, Є.В. Созонова); з порушеннями мовленнєвого розвитку (Ю.В. Герасименко, О.Є. Громова, Ю.А. Лисичкіна, М.М. Матвєєва, Г.В. Чиркіна, Є.В. Шереметьєва); з порушеннями раннього емоційного розвитку (Є.Р. Баєнська і М.М. Ліблінг, О.Є. Нікольська).

У контексті проектування системи ранньої комплексної допомоги особливе значення має розробка психолого-педагогічного інструментарію для виявлення відхилень у розвитку дітей:

- Т.В. Пелимська, Н.Д. Шматко [2] розробили методику педагогічного обстеження слуху у дітей першого року життя, яка сприяє ранньому виявленню зниження слуху.

- Л.І. Фільчикова, М.Е. Вернадська, О.В. Парамей [6] описали методи психолого-педагогічної діагностики порушень зорового сприйняття у дітей дитячого віку.

- Є.Ф. Архіпова [1] запропонувала варіант обстеження домовленнєвого розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем.

- Ю.А. Разенкова [5] надала варіанти логопедичного обстеження дитини першого і другого-третього років життя стосовно дітей, які залишилися без піклування батьків.

- О.А. Стребелева [5] розробила і широко апробувала віковий підхід до виявлення відхилень у психічному розвитку дітей раннього та дошкільного віку, що враховує психологічні новоутворення, рівень розвитку провідного і типових видів діяльності дитини в кожному віковому періоді. Такий підхід дозволяє не тільки виявити відхилення у психічному розвитку дитини, а й визначити шляхи ранньої психолого-педагогічної допомоги.

- Є.Р. Баєнська, М.М. Ліблінг [4] запропонували методіку діагностики порушень взаємодії дитини раннього віку з навколишнім світом і представили ознаки спотворення афективного розвитку.

- О.Г. Приходько [3] представила і апробувала методіку комплексного діагностичного обстеження дітей раннього віку з руховою церебральною патологією.

Важливим аспектом в системі комплексного супроводу дітей раннього та дошкільного віку є проблеми сімейного виховання, розробка типів і форм взаємодії сім'ї дитини з відхиленнями у розвитку та системи спеціальної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я. В ході експериментальних досліджень вивчалися педагогічні та організаційні умови включення батьків у реалізацію індивідуальних програм корекційно-розвивального навчання, апробувалися різноманітні форми взаємодії сім'ї і системи корекційної підтримки дітей. Дослідниками визначено завдання та зміст психолого-педагогічного консультування сімей, а також виявлені вагомні аспекти профілактичної та просвітницької роботи з батьками дітей з відхиленнями у розвитку (О.А. Стребелева [5] та ін).

Російськи вчені О.А. Єкжанова і Є.А. Стребелева зробили спробу розділити для використання у педагогічній практиці два поняття: психолого-педагогічне та педагогічне обстеження. Розділяти ці поняття важливо, оскільки за ними стоять два підходи до обстеження дитини, що мають різні цілі, завдання та вимоги до використовуюваного інструментарію. У роботі фахівців психолого-медико-педагогічних консультацій, при комплектуванні освітніх установ, в диференціальній діагностиці використовується психолого-педагогічний підхід, для якого методи розпізнавання і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості є суттєвими. Об'єктом психолого-педагогічної діагностики – є процес вивчення психічного розвитку дітей, які мають

порушення або відхилення у розвитку. У педагогічній діагностиці на перший план виходить вивчення і визначення рівня сформованості у дитини основних ліній розвитку (соціальної, фізичної, пізнавальної), а також ступінь розвитку провідної і типових видів діяльності, характерних для кожного конкретного віку. Автори підкреслюють, що педагогічна діагностика виступає в якості початкового етапу в системі корекційно-педагогічного впливу, будучи, по суті, його відправною точкою. Відповідно до аналізу результатів даних, отриманих в ході педагогічного обстеження, педагог-дефектолог розробляє індивідуальну корекційну програму, яка є невід'ємною частиною індивідуального освітнього маршруту кожної дитини (Є.А. Екжанова, Є.А. Стребелева [5]).

З метою оптимізації взаємодії державних, недержавних та батьківських організацій, пошуків шляхів взаємодопомоги в процесі соціальної, медичної, психологічної та педагогічної підтримки сімей, які виховують дитину з особливостями розвитку, в місті Одеса у 2013 році було створено центр раннього втручання «Здорове суспільство».

В Одеському центрі раннього втручання надається допомога сім'ям та дітям від народження до 3 років, що пов'язана з: оцінкою розвитку дитини, складанням і реалізацією індивідуального плану розвитку дитини, допомогою батькам в організації життєвого простору, оптимального для діяльності та розвитку дитини (допомога в підборі реабілітаційного обладнання, розвиваючих іграшок, допоміжних засобів для годування, прогулянок, гри і т.д.), наданням батькам інформації про особливості розвитку їхньої дитини, психологічною підтримкою батьків та інших членів сім'ї в кризовій ситуації, пов'язаній з народженням дитини з обмеженими можливостями здоров'я, консультуванням з питань виховання дитини з особливостями її розвитку, сприйняття і спілкування.

Головна мета центру раннього втручання: допомогти дитині з самого народження отримати необхідну психолого-медико-педагогічну та соціальну підтримку, створити навколо дитини розвиваюче середовище, сприяти нормалізації життя дитини та інтегрувати її в суспільство.

Висновки. Аналіз наукової літератури показав, що до теперішнього часу, в Україні, існує недостатньо досліджень, що розкривають значущість проблеми раннього втручання. Цей факт, дозволяє стверджувати, що питання про надання комплексної допомоги дітям з обмеженими можливостями здоров'я є актуальним, що задає перспективу для майбутніх досліджень.

Список використаних джерел

1. Архипова Е.Ф. Ранняя диагностика и коррекция проблем развития. Первый год жизни / Е.Ф. Архипова – М.: Мозаика-Синтез,

2012. – 160 с. **2. Диагностика** и коррекция нарушений слуховой функции у детей первого года жизни / Сост. Г.А.Таварткиладзе, Н.Д.Шматко, Т.В. Пельмская. – М.: Полиграф сервис, 2001. – 160 с.

3. Приходько О.Г. Ранняя помощь детям с двигательной патологией в первые годы жизни / О.Г. Приходько : Методическое пособие. – СПб.: КАРО, 2006. – 112 с. **4. Психологическая** помощь при ранних нарушениях эмоционального развития / Сост. Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Полиграф сервис, 2001. – 156 с. **5. Стребелева Е.А.,**

Мишина Г.А., Разенкова Ю.А. Психолого-педагогическая диагностика детей раннего и дошкольного возраста: метод, пособие / Под ред. Е.А. Стребелевой. – М.: Просвещение, 2004. – 164 с. **6. Фильчикова Л.И.,** Вернадская М.Э., Парамей О.В. Нарушения зрения у детей раннего возраста., Диагностика и коррекция: Методическое пособие. – М.: Полиграф сервис, 2003. – 176 с. **7. Cooper J.H.** An early Childhood Special

Education Primer. Chapel Hill, NC: Technical Assistance Development System (TADS), 1981. **8. Dunst C.J.,** Johanson C, Trivette CM., Hambry D. Family-

oriental early intervention policies and practices: Family-centered or not? // Exceptional Children. 1991. Vol.58. **9. Guralnick M.J.** A framework for change in early childhood inclusion. In MJ.Guralnick (Ed.), Early Childhood inclusion: Focus on change. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2001. P. 3-35. **10. McWilliam R.A.** Assessing the resource needs of the families in the context of early intervention. In M.J. Guralnick (Ed.), The Developmental

Systems Approach to Early Intervention. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2005. P. 215-234. **11. Meisels S. J., & Shonkoff J. P. (Eds.),** Handbook of early childhood intervention.; New York: Cambridge University Press. 1990. **12. Shonkoff J.P.,** P. Hauser-Cram. Early intervention for Disabled Infants and Their Families: A Quantitative Analysis. Pediatrics 80. 1987. P. 650-658.

1987. P. 650-658.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. Arhipova E.F. Rannjaja diagnostika i korrekcija problem razvitija.

Pervyj god zhizni / E.F. Arhipova – М.: Mozaika-Sintez, 2012. – 160 с.

2. Диагностика i korrekcija narushenij sluhovoj funkcii u detej pervogo goda zhizni / Sost. G.A.Tavartkiladze, N.D.Shmatko, T.V. Pelymskaja. – М.: Poligraf servis, 2001. – 160 s. **3. Prihod'ko O.G.** Rannjaja pomoshh' detjam s dvgitel'noj patologiej v pervye gody zhizni / O.G. Prihod'ko : Metodicheskoe posobie. – SPb.: KARO, 2006. – 112 s. **4. Psihologicheskaja** pomoshh' pri rannih narushenijah jemocional'nogo razvitija / Sost. E.R. Baenskaja, M.M. Libling. – М.: Poligraf servis, 2001. – 156 s. **5. Strebeleva E.A.,** Mishina G.A., Razenkova Ju.A. Psihologo-pedagogicheskaja diagnostika detej rannego i doshkol'nogo vozrasta: metod, posobie / Pod red. E.A. Strebelevoj. – М.: Prosveshhenie, 2004. – 164 s. **6. Fil'chikova L.I.,** Vernadskaja M.Je., Paramej O.V. Narushenija zrenija u detej rannego vozrasta., Diagnostika i korrekcija: Metodicheskoe posobie. – М.: Poligraf servis, 2003. – 176 s.

Metodicheskoe posobie. – М.: Poligraf servis, 2003. – 176 s.

Metodicheskoe posobie. – М.: Poligraf servis, 2003. – 176 s.

Metodicheskoe posobie. – М.: Poligraf servis, 2003. – 176 s.

7. **Cooper J.H.** An early Childhood Special Education Primer. Chapel Hill, NC: Technical Assistance Development System (TADS), 1981. 8. **Dunst C.J.,** Johanson C, Trivette CM., Hambry D. Family-oriental early intervention policies and practices: Family-centered or not? // *Exceptional Children*. 1991. Vol.58. 9. **Guralnick M.J.** A framework for change in early childhood inclusion. In MJ.Guralnick (Ed.), *Early Childhood inclusion: Focus on change*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2001. P. 3-35. 10. **McWilliam R.A.** Assessing the resource needs of the families in the context of early intervention. In M.J. Guralnick (Ed.), *The Developmental Systems Approach to Early Intervention*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2005. P. 215-234. 11. **Meisels S. J., & Shonkoff J. P.** (Eds.), *Handbook of early childhood intervention.*; New York: Cambridge University Press. 1990. 12. **Shonkoff J.P.,** P. Hauser-Cram. Early intervention for Disabled Infants and Their Families: A Quantitative Analysis. *Pediatrics* 80. 1987. P. 650-658.

Sokolova A.B. Modern approaches to the early comprehensive help to children with developmental disabilities. In the article presents the scientific and theoretical analysis of the study of the process of providing comprehensive early care for children with developmental disabilities. Indicated that the problem of the early comprehensive rehabilitation and social adaptation of children with health disabilities into society is now extremely relevant in the field of health and education. Noted that researchers consider early comprehensive help for a child with developmental disabilities, as a set of social support, health and special education. The data of scientists who argue that the age from birth to 3 years is a period of rapid and intensive initial formation of qualities and personality traits that serve as the foundation for the future acquisition of all competences. Namely the first years of a child's life, there are unique opportunities for correction of developmental disorders, that will be overlooked in this sensitive period, catch up in the future is difficult or even impossible. Therefore, it is meaningful consideration early psycho-pedagogical support of the child first years of life with developmental disabilities as a priority in the creation of a new link in special education - early detection and early remedial assistance to the child and support of his family. Multidimensional analysis of the literature and the study of the experience of the existing practice of early help in educational and medical institutions give reason to believe that, despite the availability of research, methodological developments in the field of early help, still not disclosed the problem of individual approach in psycho-pedagogical counseling of a child with disabilities development and his family.

Written allows us to consider the problem of improving the provision of early help for children with developmental disabilities and their parents as relevant in the field of special education and psychology. Also, in the

article outlines the main trends in the provision of early help for children with disabilities in the city of Odessa.

Key words: children with disabilities, early comprehensive care, psychological and educational support.

Отримано 6.02.2015 р